

ლილი სულუხია*

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკი

წინამდებარე სტატია ეძღვნება სისხლის სამართლის ისეთ მნიშვნელოვან საკითხს, როგორცაა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკი. აღნიშნული თემის აქტუალობა განპირობებულია იმით, რომ არასრულწლოვნის ფიზიკურ-ფსიქიკური ბუნების შესწავლით და მასზე ზეგავლენის მომხდენი სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების გათვალისწინებით, შესაძლებელი გახდება გამოიკვეთოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის პრობლემური ხასიათი.

დანაშაულებრივი ქმედების ჩამდენი არასრულწლოვნის მიმართ გამოყენებული ზემოქმედების ზომა უნდა იყოს არა მარტო სამართალდარღვევის სიმძიმისა და გარემოებების, ასევე არასრულწლოვნის მდგომარეობის და მოთხოვნების პროპორციული, ბავშვის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინებით.¹

აღნიშნული კვლევით, მკითხველი დარწმუნდება იმ მოსაზრების ჭეშმარიტებაში, რომ კანონთან კონფლიქტში მყოფ ბავშვებს არ უნდა მოეპყრან ისე, როგორც ზრდასრულებს, მათივე შეზღუდული ემოციური, ფსიქოლოგიური, მორალური და სოციალური განვითარების გამო.

საკანძო სიტყვები: ბავშვი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, სასჯელი, ფიზიოლოგიურ-ფსიქოლოგიური პრობლემები, ფიზიოლოგია, სოციუმი.

1. შესავალი

საკითხზე, თუ რა ასაკიდან უნდა წარმოიშვას პიროვნების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, ცალსახა პასუხი არ არსებობს. სამწუხაროდ, აღნიშნული პრობლემის გადასაჭრელად არც კონკრეტული რიცხვის დამდგენი ფორმულაა მიღებული, რომლითაც იხელმძღვანლებს ყველა ქვეყნის საკანონმდებლო ინსტიტუტი.

სისხლისსამართლებრივი ასაკის ბარიერთან დაკავშირებით, დოქტრინული თუ პრაქტიკული თვალსაზრისით, შეინიშნება აზრთა სხვადასხვაობა, რაც განპირობებულია ბავშვის ფიზიოლოგიურ-ფსიქოლოგიური და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით, სადაც მას უნევს აღზრდის პროცესი. აღნიშნული თავის მხრივ განაპირობებს იმას, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკობრივი ბარიერი თითოეულ ქვეყანას განსხვავებული ჰქონდეს.

1989 წლის 20 ნოემბრის კონვენცია ბავშვთა უფლებების შესახებ მიუთითებს, რომ 18 წლამდე ასაკის ყველა ადამიანი ითვლება ბავშვად, თუკი რომელიმე ქვეყნის კანონმდებლობის მიხედვით, ბავშვი უფრო ადრე არ აღწევს სრულწლოვანებას. შესაბამისად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკი, რომელიც ქართული კანონმდებლობის მიხედვით იწყება 14 წლიდან, ითვლება ბავშვობის ასაკად. აღნიშნული პერიოდი ჰგავს კიბეზე ასვლას, რომლის თითოეული საფეხური ფუნქციონირების უფრო სრულყოფილ, რეორგანიზებულ სახეს შეესაბამება.²

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი.

¹ საერთაშორისო სტანდარტები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში, გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2011, 35, მიღებულია გაეროს 1985 წლის 29 ნოემბრის №40/33 რეზოლუციით.

² ბერკი ლ., ბავშვის განვითარება, ილია ჭავჭავაძის სახელობის უნივერსიტეტი (მთარგმნელი), ნაპოლიტანო ლ. (რედ.), მე-7 გამოც., თბ., 2010, 13.

ქვემოთ მოცემულ მსჯელობაში, სამეცნიერო ლიტერატურის, სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობის, სასამართლო პრაქტიკის, ასევე სოციალურ-ეკონომიკური პირობებისა და ბავშვის ფიზიოლოგიურ-ფსიქოლოგიური მახასიათებლების შესწავლით, მკითხველს მიეცემა შესაძლებლობა შეაფასოს, რამდენად გონივრულია ქართული კანონმდებლობით დადგენილი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ზღვარი, რომელიც სამეცნიერო თვალსაზრისით, მიჩნეულია ბავშვობის ასაკად.

1. მოზარდის ასაკის გათვალისწინებით სოციალური ფაქტორების ზეგავლენის თავისებურებანი

თუ რა სახის ქცევას განახორციელებს ადამიანი, ეს მთლიანად დამოკიდებულია გარემოზე, ალზრდაზე, ცხოვრების რეალურ პირობებზე.³ მოზარდის სოციალიზაცია და განვითარება დამოკიდებულია ოჯახზე, სკოლაზე და იმ სოციალურ გარემოზე, სადაც იგი იზრდება.⁴ სოციალიზაციის დონე განსაზღვრავს ადამიანის ცნობიერებას, განაპირობებს მის სოციალურ გამოცდილებას, რაც პირდაპირ კავშირშია იმასთან, თუ როგორ ქცევას აირჩევს ადამიანი და რამდენად შესწევს მას უნარი მართოს ეს ქცევა.⁵ რაც უფრო განვითარებულია სოციალიზაციის დონე, ადამიანს შეუძლია აირჩიოს სოციუმისთვის მისაღები სწორი ქცევის მოდელი და მარტივად მართოს იგი.

პიროვნული განვითარების ჩამოყალიბებაზე მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს ის სოციალური პირობები, რომელშიც ბავშვს ცხოვრება უწევს, კერძოდ, სიღარიბე, საცხოვრებელი ადგილი, მშობლების სოციალური გარემო, მაგალითად, უმუშევრობა, დამნაშავეობა და ა.შ.⁶ პიროვნული გამოცდერვის პროცესი იმ სოციალური გარემოს ანარეკლია, სადაც მოზარდი იზრდება. რაც უფრო მძიმეა ადამიანის სოციალური ყოფა, პიროვნული განვითარების პროცესი მეტად ფერხდება, რაც ცხადია ხელს უწყობს მომავალში პიროვნების სულიერი და ფსიქოლოგიური ბუნების დამახინჯების პროცესს.

თუ ბავშვს უწევს ალზრდის პროცესი ისეთ სოციალურ გარემოში, სადაც უმუშევრობის მზარდი დინამიკა აღინიშნება, მოსახლეობა უჩივის ეკონომიკურ სიდუხჭირეს, ადგილი აქვს სხვადასხვა სისხლისსამართლებრივი დანაშაულის ჩადენათა სიმრავლეს, ამგვარი პირობების გათვალისწინებით, იგი ვერ გაიზრდება ჯანსაღ სოციალურ გარემოში. დაუშვებელია ასეთ მოზარდს ადრეულ ასაკშივე მოეთხოვებოდეს საკანონმდებლო რეგულაციათა მკაცრი დაცვა. ამ უკანასკნელი მოსაზრების ცალსახად გაჟღერება შეიძლება სწორედ იმ მძიმე სოციალური პირობების გათვალისწინებით, სადაც მას ალზრდის პროცესი უწევს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, კანონის ასეთმა სიმკაცრემ მომავალში შესაძლოა უფრო მძიმე შედეგებიც მოიტანოს, როგორც მისთვის, ასევე საზოგადოების უსაფრთხოებისთვის. კერძოდ, არაჯანსაღ სოციალურ

³ ანდელუაძე თ., ასოციალური ქცევის გავლენა არასრულწლოვან სამართალდამრღვევთა მოტივაციურ სტრუქტურის ფორმირებაზე, კრებულში: არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივი ქცევის პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური საკითხები, თბ., 1983, 5.

⁴ ივანიძე მ., არასრულწლოვანთა მიმართ სასჯელის გამოყენების სასამართლო პრაქტიკა, კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, ლექციები მ., შალიკაშვილი მ. (რედ.), თბ., 2011, 158.

⁵ გიორგიძე ა., არასრულწლოვანთა სასჯელის მიზანი (რა მიზანს ემსახურება სასჯელი?), კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, ლექციები მ., შალიკაშვილი მ. (რედ.), თბ., 2011, 80.

⁶ მიქანაძე გ., შალიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, მე-2 გამოც., თბ., 2016, 22.

პირობებში გაზრდილ ადამიანს თუ კანონმა თავის დროზე „არ აპატია“ ბავშვობის ასაკში ჩადენილი დანაშაული, არსებობს ალბათობის მაღალი ხარისხი იმისა, რომ სასჯელის მოხდის შემდგომ იგი საზოგადოებას დაუბრუნდეს შურისმაძიებელი პირი, რომელიც ამგვარ მკაცრ რეჟიმს ცდილობს ებრძოლოს კვლავ დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელების გზით.

როდესაც კანონმდებელი გადაწყვეტილებას იღებს სისხლისსამართლებრივი ასაკის ზღვრის დადგენის თაობაზე, აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს ქვეყნის სოციალური მდგომარეობის ზოგადი სურათი. ასევე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის განსაზღვრისას, ეკონომიკური რეალობის მხედველობაში მიღება, უპირობო და აუცილებელი კომპონენტია.⁷ თუ სახელმწიფო მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაშია, კანონმდებელი სისხლისსამართლებრივი ასაკის შემცირებით, ვერ შეძლებს დანაშაულის ჩადენასთან ეფექტურ ბრძოლას. ეკონომიკური სიდუხჭირის ჟამს განსაკუთრებით იზრდება არასრულწლოვნის მხრიდან დანაშაულის ჩადენის ალბათობა. არასრულწლოვნის გამოსწორება კი შეიძლება მისთვის დანიშნულმა მკაცრმა სასჯელმა ვერ მოახერხოს და ამით შესაძლოა, მისი ფსიქოლოგიურ-ფსიქიკური მდგომარეობა უფრო დამძიმდეს.

შესაბამისად, აღნიშნული საკითხის მიმართ კანონმდებელმა უნდა გამოიჩინოს კეთილგონივრულობა, სახელმწიფოს მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებში იგი ვალდებულია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკი არ შეამციროს, რათა ხელოვნურად ხელი არ შეუწყოს დანაშაულის ჩადენის ოდენობის გაზრდას. ასეთ სახელმწიფოში აქტიურად უნდა იყენებდნენ არა კანონის სადამსჯელო მექანიზმებს, არამედ არასრულწლოვნის სწორი მეთოდური აღზრდის ალტერნატივებს, რომელიც ორიენტირებული იქნება მისი ფსიქოლოგიურ-ფსიქიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების პროცესზე, რაც უპირობო და აუცილებელი ფაქტორია ბავშვის სწორი აღზრდა-განვითარებისთვის.

1.1. ოჯახის როლი მოზარდის ასაკობრივი ცვლილების პროცესში

ოჯახი საზოგადოების პირველადი უჯრედია, რომლის ძირითად ამოცანას უნდა წარმოადგენდეს მოზარდში სამართლებრივი აღზრდისა და მართლშეგნების ამაღლება.⁸ ოჯახური ურთიერთობების დროს ადამიანები სოციალურ, ემოციურ და საკომუნიკაციო კომპონენტებს სწვალაობენ, რომელიც აუცილებელია მათი შემდგომი განვითარებისთვის.⁹ სწორედ ამიტომ მშობლებმა მოზარდთა აღზრდის პროცესში უნდა აირჩიონ ისეთი მექანიზმი, რომელიც ორიენტირებული იქნება ბავშვის სწორი ფსიქოლოგიურ-ფიზიოლოგიური განვითარების პროცესზე.

ასაკის ზრდასთან ერთად მოზარდს უჩნდება სხვებზე დომინირების სურვილი და ხდება უფრო პატივმოყვარე, რომელიც იმყოფება თავისი ოჯახის მაფორმირებელი ფაქტორების ზეგავლენის ქვეშ, მკაცრ, ავტორიტარულ აღზრდას შეუძლია უარყოფითი შედეგის მიღება.¹⁰ მაგრამ უნდა შეინიშნოს ის გარემოებაც, რომ ბავშვის განვითარებაზე ასევე ცუდად მოქმედ

⁷ Herring J., The Age of Criminal Responsibility and the Age of Consent: Should They Be Any Different, Northern Ireland Legal Quarterly, Vol.67, №3, 2016, 346.

⁸ ჭანტურია ლ., ოჯახის ფაქტორი არასრულწლოვნის სამართლებრივი აღზრდისა და მართლშეგნების ამაღლებისთვის, ჟურნ. „სისხლის სამართლის აქტუალური საკითხები“, №1, 2017, 143.

⁹ მიქანაძე გ., შალიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, მე-2 გამოც., თბ., 2016, 22.

¹⁰ ჭანტურია ლ., ოჯახის ფაქტორი არასრულწლოვნის სამართლებრივი აღზრდისა და მართლშეგნების ამაღლებისთვის, ჟურნ. „სისხლის სამართლის აქტუალური საკითხები“, №1, 2017, 143.

დებს მასზე კონტროლის ნაკლებობა, იგი არ უნდა იყოს მხოლოდ თავის თავზე მინდობილი.¹¹ შესაბამისად, მშობლებს მოზარდთა აღზრდის პროცესში მართებთ ოქროს შუალედის დაცვა, მათი მხრიდან გამოჩენილი ზედმეტი ყურადღება, ისევე როგორც ყურადღების დეფიციტი, შეიძლება შემდგომში ინდიკატორი გახდეს ბავშვთა არასწორი აღზრდის, რაც შემდგომში უარყოფით ზეგავლენას მოახდენს მათ ქცევაზე.

მშობლების ცხოვრების წესი, კულტურა, რომელშიც ისინი ცხოვრობენ, გარეგანი განმაპირობებელი ფაქტორია ბავშვის დანაშაულებრივი მდგომარეობის განსაზღვრისთვის.¹² არსებობს კონფლიქტური ოჯახები, სადაც მშობლებსა და შვილებს შორის ურთიერთობაში მუდმივად დაძაბული მდგომარეობაა. დაუშვებელია აღზრდის დროს ბავშვზე ძალისმიერი მეთოდების გამოყენება, ვინაიდან აღნიშნული მიზანმიმართულად ანგრევს მისი სწორი ფსიქოლოგიური და პიროვნული განვითარების პროცესს.

იმისათვის, რომ არ მოხდეს ბავშვთა უფლებების ხელყოფა, სახელმწიფოში არსებობს სახალხო დამცველის აპარატში ჩამოყალიბებული ბავშვთა უფლებათა დაცვის სამსახური, რომლის უპირველესი ფუნქციაა ბავშვის საყოველთაოდ აღიარებული უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა, ცნობიერების ამაღლება. აღნიშნულ უწყებაზე მიმართვის უფლება აქვს ნებისმიერ პირს, მათ შორის არასრულწლოვანსაც, განუხილავს მომსახურება კი უფასოა.¹³ ამგვარი მიდგომა ხელს უწყობს მიმართვიანობის ნახალისებას და ბავშვთა უფლებების უფრო ჯეროვან დაცვას.

ზემოაღნიშნულ პრობლემასთან ეფექტური ბრძოლისთვის, უმჯობესია, სახელმწიფოში არსებობდეს, რაც შეიძლება მეტი ბავშვთა სოციალური დაცვის დაწესებულებები, რომელთა საქმიანობის მიმართულება იქნება მრავალფუნქციური და შეიძლება ბავშვის დაცვას არაჯანსაღი სოციალური გარემოსგან, მათ შორის, ოჯახის წევრთაგან ფსიქოლოგიურ-ფიზიკური ძალადობისგან დაცვის უზრუნველყოფას, რათა თავიდან იქნეს აცილებული მომავალში ასეთი პირების მოძალადეობად ჩამოყალიბების შემთხვევა. სახელმწიფო რაც უფრო მეტად წაახალისებს ამგვარ დაწესებულებათა შექმნის შესაძლებლობას, მით უფრო მარტივი იქნება დანაშაულებრივი ბრძოლა და საზოგადოებრივი უსაფრთხოების შენარჩუნება.

1.2. სკოლისა და სამეგობრო წრის ზეგავლენის თავისებურებანი

ინდივიდის განვითარების ყოველი ასაკობრივი საფეხური ხასიათდება თავისი სპეციფიკით და მისი ცხოვრება პედაგოგიურ-აღმზრდელობითი ზემოქმედების, ასევე სოციალურ ურთიერთობათა თვალსაზრისით, ცვალებადია.¹⁴ თუ მოზარდი სკოლისგან და სამეგობრო წრისგან გაუცხოებას განიცდის, დიდია შანსი თავისი დამოკიდებულება კანონსაწინააღმდეგო ქმედებაში გამოხატოს.¹⁵ სოციალიზაციის ისეთი ინსტანცია, როგორცაა სკოლა და სამეგობრო

¹¹ იქვე.

¹² *McDiarmid C.*, After the Age of Criminal Responsibility: A Defence for Children Who Offend, Northern Ireland Legal Quarterly, Vol. 67, №3, 2016, 331.

¹³ <<https://www.ombudsman.ge/geo/bavshvis-uflebebis-tsentrish-shesakheb>> [22.07.2023].

¹⁴ *გობერია ფ.*, არასრულწლოვან დამნაშავეთა სოციალური პრესტიჟის მოთხოვნის განვითარების ფსიქოლოგიური თავისებურებანი, კრებულში: არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივი ქცევის პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური საკითხები, თბ., 1983, 51.

¹⁵ *ივანიძე მ.*, არასრულწლოვანთა მიმართ სასჯელის გამოყენების სასამართლო პრაქტიკა, კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, *ლექციები მ. შალიკაშვილი მ. (რედ.)*, თბ., 2011, 159.

წრე, მნიშვნელოვანი განმაპირობებელი ფაქტორია პიროვნების ჩამოყალიბების პროცესში, ვინაიდან აქ საკითხი არ ეხება მხოლოდ პროგრამულ სწავლებას, არამედ იგი ბავშვის მორალური მხარის შემავსებელი და გამამდიდრებელი ინდიკატორი უნდა გახდეს.¹⁶ ამასთან აუცილებელია მოხდეს კონტროლი არასრულწლოვნის მიერ არჩეულ სამეგობრო წრეზე, ვინაიდან თუ მის მიერ არჩეული მეგობრებისთვის კანონის დარღვევა ნორმალური საქციელია, დიდია შანსი, რომ მომავალში თავად გამოავლინოს ამგვარი დამოკიდებულება და მსგავსი ქცევა.¹⁷ თუმცა ამგვარი კონტროლი არ შეიძლება იყოს ინტენსიური, ურთიერთობაში ჩარევა უნდა მოხდეს მეტი სიფრთხილის დაცვით, ბავშვისთვის მიცემული კეთილგონივრული რჩევის და სწორი მეთოდური აღზრდის გამოყენების სახით.

დაუშვებელია არასრულწლოვნის არაჯანსაღი სოციალური გარემოსგან მოშორება მოხდეს იძულების გზით, ძალადობრივი მეთოდების გამოყენებით, ვინაიდან სახეზეა მოზარდი, რომელიც პიროვნული ჩამოყალიბების პროცესშია. უფროსი თაობის მიერ გამოყენებულმა მსგავსმა მიდგომამ შეიძლება სიძულვილი აღუძრას და მსგავსი დამოკიდებულება გამოავლინოს საზოგადოების სხვა წევრებზე მომავალში. შედეგად მივიღებთ ძალადობისკენ მიდრეკილ პირს, რომლის ასეთად გარდაქმნა ხელოვნურად მოხდა და იქცა სისხლის სამართლის სუბიექტად.

2. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის პრობლემურობა ქართულ კანონმდებლობაში

საერთაშორისო ინსტრუმენტები, მათ შორის, პეკინური წესები, 1989 წლის 20 ნოემბრის კონვენცია ბავშვის უფლებების შესახებ, მოუწოდებს ქვეყნებს, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკის დადგენისკენ.¹⁸ ცხადია, აღნიშნული რეკომენდაცია მიზნად ისახავს არასრულწლოვნისთვის საუკეთესო ინტერესების დაცვის მცდელობას. თუ პეკინური წესების თანახმად, არასრულწლოვნისთვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის „ძალიან დაბალი“ ასაკის განსაზღვრა დაუშვებელია, ბავშვთა უფლებების კომიტეტის პოზიცია უფრო მკაფიოა ამ საკითხთან მიმართებით და შედარებით დაბალი მინიმალური ასაკის მქონე ქვეყნებს ზღვრის 12 წლამდე (სულ მცირე) გაზრდისკენ მოუწოდებს, რაც საერთაშორისო საზოგადოებაში მიღებულ სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საშუალო ასაკს შეესაბამება¹⁹. აღნიშნული რეკომენდაცია განპირობებულია ბავშვის ფსიქიკურ-ფიზიოლოგიური მდგომარეობის თავისებურებით.

1918 წლის რუსეთის ფედერაციის ერთ-ერთი დეკრეტით, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკი განისაზღვრა 17 წლით და იგივე მდგომარეობა იყო საქართველოში.²⁰ 1960 წლის საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სისხლის სამართლოს კოდექსით, პასუხისმგებლობის ასაკი განისაზღვრა 16 წლით, 2000 წლის 1 ივნისის საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით კი-14 წელი. ამასთან 2015 წლის 12 ივნისს არასრულ-

¹⁶ მიქანაძე გ., შალიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, მე-2 გამოც., თბ., 2016, 25.

¹⁷ იქვე.

¹⁸ ვაიდკუნი უ., სასჯელის მიზნები, ასაკთან დაკავშირებული საკითხები, განცალკევება და სპეციალიზაცია, თბ., 2013.

¹⁹ იქვე.

²⁰ მიქანაძე გ., შალიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, მე-2 გამოც., თბ., 2016, 120.

ნლოვნის მართლმსაჯულების კოდექსით განისაზღვრა დანაშაულებრივი ქმედების ჩამდენი არასრულწლოვანი პირის მიერ პასუხისმგებლობის ზომის მახასიათებლები.

ზემოაღნიშნული ცვლილება შესაბამისობაში იყო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სტანდარტებთან. თუმცა, საკითხავია, რამდენად გონივრულია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის 14 წლიანი ზღვრის არსებობა ისეთ სახელმწიფოში, სადაც მოზარდს აღზრდა უწევს მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებში.

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის განსაზღვრის დროს ქართველმა კანონმდებელმა აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს საერთაშორისო დოკუმენტებით აღიარებული დანაწესი და არ უნდა ჩამოსცდეს 12 წლიან ზღვარს. ამასთან, მან მხედველობაში უნდა მიიღოს ყველა ის ზემოაღნიშნული გარემო ფაქტორი, რაც ზეგავლენას ახდენს მოზარდის ცხოვრებაზე და ისე დაადგინოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გონივრული ზღვარი. რაც უფრო ჰუმანური მიდგომა იქნება ზემოაღნიშნული საკითხის მიმართ, მით მეტად დაიკლებს დანაშაულებრივ ქმედებათა ჩადენის სიხშირე და ამასთან იგი ჯეროვნად უპასუხებს ლიბერალური კანონმდებლობის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებს.

თუ რამდენად გონივრულია ქართველი კანონმდებლის მიერ დადგენილი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის 14 წლიანი ზღვარი, ამაზე კონკრეტული და დამაჯერებელი პასუხის გაცემა შეიძლება მხოლოდ მას შემდეგ, როცა მკითხველი გაეცნობა ქვემოთ მოცემულ მსჯელობას ასაკის ცვლილებასთან ერთად მოზარდის კოგნიტურ-ფსიქოლოგიური მდგომარეობის თავისებურებების შესახებ.

3. ბავშვის ფიზიოლოგიური-ფსიქოლოგიური და კოგნიტური განვითარების დონის გათვალისწინებით, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის ლოგიკური ზღვარი

გარდატეხის პერიოდი მკაცრად განსაზღვრავს ადამიანის პიროვნული ჩამოყალიბების პროცესს და ამ დროს იგი ყალიბდება ფიზიოლოგიურად, ფსიქოლოგიურად და სოციალურად.²¹ მოზარდობის პერიოდში კომბინაციურად შეიმჩნევა ემოციური არამდგრადობა, ურთიერთობებში ცვლილებების მოთხოვნილება, დემონსტრატულობა, სხვადასხვა სოციალური როლის იოლი მორგება.²² გარეგნული განონასწორებულობა კი ამ შემთხვევაში, სხვა ასაკის ადამიანთაგან განსხვავებით, გაცილებით დიდი დაძაბულობის ფასად მიიღწევა, რაც შეიძლება გახდეს სომატური დისფუნქციის განვითარების მიზეზი.²³ ბავშვობის დატოვებისა და დიდის მდგომარეობაში ყოფნის მოთხოვნილებები გარდამავალ ასაკში იძენს რა სოციალურ შინაარსს და იგი გადამწყვეტ ზეგავლენას ახდენს მოზარდის აქტივობის მიმართულებების განსაზღვრის საქმეში.²⁴

²¹ შალიკაშვილი მ., გიორგიძე ა., არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის კრიმინოლოგიური თავისებურებები, კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, *ლეკვეიშვილი მ., შალიკაშვილი მ. (რედ.)*, თბ., 2011, 17.

²² ჩიგოგიძე ქ., არასრულწლოვან დამნაშავეთა ემოციურ-აფექტური სფეროს თავისებურებები, *ჟურნ. „მაცნე“*, №1, 2003, 130.

²³ იქვე.

²⁴ შალიკაშვილი მ., მიქანაძე გ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების თავისებურებანი: არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კრიმინოლოგიური, სისხლისსამართლებრივი, პენიტენციური და საერთაშორისო სამართლებრივი საფუძვლები, თბ., 2011, 15.

საყოველთაოდ მიჩნეული ფაქტია, რომ 10 წლამდე ბავშვი არცერთ შემთხვევაში არ შეიძლება იქცეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სუბიექტად.²⁵ მოზარდის პიროვნული ნიშან-თვისებების ფორმირება მისი ცხოვრების ადრეულ ხანაში იწყება და იგი თავის გამოვლენას პოულობს როგორც მოზარდობის, ასევე შემდგომ პერიოდში.²⁶ 10 წლის ბავშვი ხასიათდება, როგორც „მხიარული,“ მეგობრული.²⁷ თუმცა აღნიშნული ასაკი ერთმნიშვნელოვნად დაბალი ზღვარია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისთვის, ვინაიდან მისი ტვინი ამ დროს მოუმწიფებელია, განაგრძობს მნიშვნელოვან ცვლილებებს, რომელიც დაკავშირებულია საკუთარი თავის რეგულირებასთან და უფროს ასაკთან შედარებით ამ ასაკის პირები ფაქტების შეზღუდულად იგებენ.²⁸ მეტიც, მათ სამართლიანად მიაჩნიათ ავტორიტარული პირის მიერ გამოყენებული სასჯელი იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც სასჯელი უსამართლოა.²⁹ მოზარდის მიერ მორალური ნორმებისა და სოციალური შეთანხმებების გაგება კი უნდა იყოს შესატყვისი კოგნიტური განვითარების დონესთან.³⁰ ათი წლის გონებრივად მოუმწიფებელ ბავშვს, რომელსაც გარემოში მიმდინარე მოვლენების სრულყოფილად აღქმა არ შეუძლია, კანონმდებელი ვერ გადააქცევს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისუნარიან სუბიექტად. ამ შემთხვევაში დიდია ალბათობა იმისა, რომ მისთვის დანიშნული სასჯელის მიზანი, რომელიც დაკავშირებულია დამნაშავეს რესოციალიზაცია-რეაბილიტაციის პროცესთან, ვერ შესრულდეს.

შედეგად, დავას არ უნდა ინვესტავს ის ფაქტი, რომ თუ 10 წლის ბავშვის ტვინს მომწიფების პროცესი ახალი დაწყებული აქვს და გარემო მოვლენების აღქმა შეუძლია შეზღუდულად, კანონმდებელმა იგი არ უნდა გადააქციოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სუბიექტად. იმისათვის, რომ პირი სისხლის სამართლის სუბიექტად იქცეს, აუცილებელია, რომ ქმედების მართლწინააღმდეგობის ხასიათი შეცნობილი ჰქონდეს.³¹ სხვა შემთხვევაში მოხდება არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესების დაცვის ხელყოფა. შესაბამისად, ყველა იმ ქვეყნის (კოლორადოს და ლუიზიანას შტატი) საკანონმდებლო დირექტივა, რომლის მიხედვითაც 10 წლის ბავშვი სისხლის სამართლის სუბიექტია, გაკრიტიკებას საჭიროებს.³² საინტერესოა, ამ შემთხვევაში, ბავშვის საუკეთესო ინტერესების ხელყოფისგან დაცვის საპირწონედ კანონმდებელი რა არგუმენტს აყენებს და რით ამართლებს იმ ფაქტს, რომ ფაქტების შეზღუდულად გამგები, ფსიქო-ემოციურად არამდგრადი 10 წლის ადამიანი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისუნარიანი სუბიექტია.

²⁵ *McDiarmid C., An Age of Complexity: Children and Criminal Responsibility in Law, 2013, 148.*

²⁶ *ჭანტურია ლ.,* ოჯახის ფაქტორი არასრულწლოვნის სამართლებრივი აღზრდისა და მართლშეგნების ამაღლებისთვის, *ჟურნ. „სისხლის სამართლის აქტუალური საკითხები“, №1, 2017, 147.*

²⁷ იქვე.

²⁸ *Herring J., The Age of Criminal Responsibility and the Age of Consent: Should They Be Any Different, Northern Ireland Legal Quarterly, Vol.67, №3, 2016, 346.*

²⁹ *ჯაფარიძე თ.,* მოზარდის მიერ დანაშაულის ჩადენის გამომწვევი მიზეზები, მისი კრიმინოლოგიური ასპექტები და გასათარებელი პრევენციული ღონისძიებები, *ჟურნ. „სამართალი და მსოფლიო“, №9, 2018, 119.*

³⁰ *მელიქიძევილი მ.,* მორალური განვითარების თეორია, *თბ., 2012, 5.*

³¹ *McDiarmid C., After the Age of Criminal Responsibility: A Defence for Children Who Offend, Northern Ireland Legal Quarterly, Vol. 67, №3, 2016, 329.*

³² *ივანიძე მ.,* არასრულწლოვანთა მიმართ სასჯელის გამოყენების სასამართლო პრაქტიკა, კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, *ლექციები მ. შალიკაშვილი მ. (რედ.), თბ., 2011, 161.*

ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ თუ კანონმემოქმედების პროცესში კანონმდებელი 10 წლის ბავშვს აქცევს პასუხისმგებლობისუნარიან სუბიექტად, იგი მიზანმიმართულად უგულვებელყოფს საუკეთესო ინტერესებს. მას სათანადოდ არ აქვს გააზრებული და შეცნობილი ამ ასაკის მოზარდის ფსიქო-ემოციური არამდგრადობის მნიშვნელობა. კანონმდებელს ყოველთვის უნდა ახსოვდეს, რომ მკაცრი სასჯელი ყოველთვის ვერ იქნება მართლმსაჯულების აღსრულების უპირობო გარანტორი.

ახალგაზრდები წვრილმანი დანაშაულის ჩადენას და ანტისოციალური ქმედებების განცხორციელებას იწყებენ 10-12 წლის პერიოდში.³³ თუმცა აღნიშნული არ გულისხმობს იმას, რომ ამ ასაკის პირი იქცეს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულ სუბიექტად. სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ასაკის ინსტიტუტი უნდა პასუხობდეს მოთხოვნას იმის თაობაზე, რომ პირი პასუხისმგებელი იყოს თავის მიერ განხორციელებულ ქმედებაზე სასამართლოს წინაშე და სასჯელის აღსრულებისთვის შესაფერისი კანდიდატი.³⁴ როდესაც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სუბიექტის ასაკის ზღვრის დადგენაზე საუბარი, დაუშვებელია იმ ფაქტის დავიწყება, რომ არასრულწლოვანი არის პირი, რომელიც ხასიათდება შემდეგი თვისებებით: პიროვნების არასაკმარისი ჩამოყალიბება, უმწეო მდგომარეობა, ბრყვეულად მიმდობი საქციელი, დღევანდელი დღით ცხოვრების წესი, მუშაობისადმი თამაშისებრი დამოკიდებულება, მაღალი ხარისხით სხვაზე დამოკიდებულება, მეოცნებეობა, თავგადასავლების მოყვარულობა, თანატოლებთან ურთიერთობის პრობლემები და ა.შ.³⁵ ამიტომ, იმ სამართლებრივ სისტემებში, რომლებიც აღიარებენ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის კონცეფციას, ასაკობრივი ზღვარი არ უნდა დადგინდეს ძალზედ ადრეულ ასაკში და გათვალისწინებულ უნდა იყოს ფსიქოლოგიური, ემოციური, ინტელექტუალური სიმწიფის ფაქტორები.³⁶ მოზარდის სხეულის ცვალებადობა და ორგანიზმში მიმდინარე ნივთიერებათა ცვლა დიდ გავლენას ახდენს მის ფსიქიკურ მდგომარეობაზე.³⁷ ბავშვს ამ პერიოდის განმავლობაში შეემჩნევა ხშირი უხასიათობა, ხასიათის უცაბედი გაუარესება, ზედმეტი ემოციურობა, ფანტაზიურობა, საქმისადმი არასერიოზული დამოკიდებულება, გულმავიწყობა, წინადაუხედაობა გადაწყვეტილების მიღების სიძნელე და იმპულსურობა, მათ არ შეუძლიათ საკუთარი მოქმედებისგან გამონეული შედეგების გათვალისწინება.³⁸

შესაბამისად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დადგენა გონებრივად, ფსიქოლოგიურად და ემოციურად გაუნონასწორებელი 12 წლის პირისთვის, გამართლებულად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ მაშინ, როცა მისი დადგენის საჭიროება გამომდინარეობს სა-

³³ *ჰამილტონი ქ.*, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკანონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო მითითებები, *გაეროს ბავშვთა ფონდი (მთარგმნელი)*, თბილისი, 2013, 21.

³⁴ *Herring J.*, The Age of Criminal Responsibility and the Age of Consent: Should They Be Any Different, *Northern Ireland Legal Quarterly*, Vol.67, №3, 2016, 345.

³⁵ *შალიკაშვილი მ.*, არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების სახეები, კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, *ლექციები შალიკაშვილი მ.*, *შალიკაშვილი მ. (რედ.)*, თბ., 2011, 101.

³⁶ *Rice G., Thomas T.*, James Bulger A Matter of Public Interest, *International Journal of Children's Rights*, Vol.21, №1, 2013, 7.

³⁷ *მიქანაძე გ.*, *შალიკაშვილი მ.*, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, მე-2 გამოც., თბ., 2016, 13.

³⁸ *შალიკაშვილი მ.*, *გიორგიძე ა.*, არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის კრიმინოლოგიური თავისებურებები, კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, *ლექციები შალიკაშვილი მ.*, *შალიკაშვილი მ. (რედ.)*, თბ., 2011, 18.

ხელმწიფოში შექმნილი განსაკუთრებული სოციალური გარემოს გათვალისწინებით. ამასთან გამოყენებული საშუალება მიზნის მიღწევისთვის (მართლმსაჯულების აღსრულების უზრუნველყოფისთვის) ერთადერთი და აუცილებელი ღონისძიება უნდა იყოს.

უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ მეცნიერული კვლევის უახლესმა განვითარებამ აჩვენა, რომ მოზარდები და ზრდასრული ადამიანები ემოციებს ტვინის სხვადასხვა სფეროში გადაამუშავებენ.³⁹ სწორედ ამ ასპექტების გათვალისწინებით არასრულწლოვანთა მიერ ჩადენილი დანაშაული საზოგადოებაში აღიქმება ნორმალურ გამოვლინებად და არ არსებობს ისეთი მოზარდი, რომელსაც ერთხელ მაინც არ ჰქოდეც კანონის ნორმა დარღვეული.⁴⁰ შესაბამისად, როდესაც დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის შედეგად არასრულწლოვნისთვის ხდება სასჯელის ზომის შერჩევა, გამოსაყენებელი ღონისძიება უნდა იყოს მაქსიმალურად დიდი სიფრთხილით შერჩეული, რათა მოხდეს როგორც სასჯელის მიზნის მიღწევა, ისე ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვის უზრუნველყოფა.

მეცნიერულად დადასტურებული ფაქტია, რომ დაახლოებით 11-12 წლის ასაკიდან იწყება მოზარდის განვითარების ახალი პერიოდი, რომელიც დაკავშირებულია ორგანიზმის კარდინალურ ცვლილებებთან.⁴¹ 12-16 წლის პირს უკვე აქვს დიდი ინტერესი ადამიანის შინაგანი სამყაროს მიმართ და უჩნდება სხვა პიროვნებაში გამორკვევის სურვილი.⁴² ფსიქოლოგებისა და ფიზიოლოგების მითითებით, 14-16 წლის ასაკის ადამიანის განვითარებაში სერიოზული ცვლილებები მიმდინარეობს, კერძოდ, ხდება ინტელექტუალური სფეროს ისეთი ფუნქციების განვითარება, როგორიცაა აღქმა, ყურადღება, მეხსიერება, აზროვნება, ნებისყოფა და ეს ყველა კომპონენტი თავის მხრივ შემდგომში განსაზღვრავს პირის სისხლისსხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისუნარიანობას.⁴³

უმჯობესია, ქართველმა კანონმდებელმა მას ბიოლოგიური პროცესების ნაწილობრივ დასრულების შესაძლებლობა მაინც მისცეს და 16 წლის ასაკიდან აქციოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისუნარიან სუბიექტად. აღნიშნული რეკომენდაციის საკანონმდებლო დონეზე დადგენის საჭიროებას უფრო ამტკიცებს ქვეყნის ზოგადი სოციალური სურათი, რომლის შეფასების მიხედვითაც კანონმდებელი არ დგას გამოუვალი მდგომარეობის წინაშე დაადგინოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის 14 წლიანი ზღვარი. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ზღვრის გაზრდით მოხდება როგორც ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვა და ამავდროულად სასამართლო პროცესის განტვირთვის უზრუნველყოფა. ხოლო, თუ 16 წლამდე ასაკში გამოვლინდა წვრილმანი დანაშაულებრივი ქმედებები, სასურველია მოხდეს დანაშაულთან ბრძოლის ჯგუფების შექმნა, რომელიც შეიმუშავებს მიზნობრივად პრევენციის პროგრამებს 16 წლამდე ასაკის „რისკის“ ჯგუფებისთვის.⁴⁴

³⁹ იქვე.

⁴⁰ მიქანაძე გ., შალიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, მე-2 გამოც., თბ., 2016, 16, იხ. ციტირება: Kaiser g., 1985, 225-228.

⁴¹ შალიკაშვილი მ., გიორგიძე ა., არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის კრიმინოლოგიური თავისებურებები, კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, ლეკვეიშვილი მ., შალიკაშვილი მ. (რედ.), თბ., 2011, 16.

⁴² ჭანტურია ლ., ოჯახის ფაქტორი არასრულწლოვნის სამართლებრივი აღზრდისა და მართლშეგნების ამაღლებისთვის, უფრნ. „სისხლის სამართლის აქტუალური საკითხები“, №1, 2017, 147.

⁴³ გიორგიძე ა., არასრულწლოვანთა სასჯელის მიზანი (რა მიზანს ემსახურება სასჯელი?), კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, ლეკვეიშვილი მ., შალიკაშვილი მ., (რედ.), თბ., 2011, 79.

⁴⁴ ჭამილტონი ქ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკანონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო მითითებები, გაეროს ბავშვთა ფონდი (მთარგმნელი), თბ., 2013, 21.

მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში არსებობს კიდევ ალტერნატიული დამხმარე სისტემები, რომელიც ორიენტირებულია მოზარდი მაქსიმალურად აარიდოს პენიტენციურ დაწესებულებაში მოხვედრას.⁴⁵ ბავშვთა უფლებათა კონვენციის მე-40 მუხლის მე-3 პუნქტი იზიარებს ზემოთხსენებულ მოსაზრებას და მიუთითებს, რომ უფლებამოსილმა პირებმა ჩამოაყალიბონ რაც შეიძლება მეტი ორგანოები, დაწესებულებები იმ ბავშვებისთვის, რომლებმაც დაარღვიეს სამართლებრივი მართლწესრიგი. სახელმწიფო ამ მხრივ აქტიურ მონაწილეობას უნდა იღებდეს, რათა მათი ქცევის კონტროლში ჩარევა იყოს გამართლებული და ახალგაზრდების სამართლიანობის უპირობო დაცვა მოხდეს.⁴⁶

უნდა შეინიშნოს, რომ შვეიცარიის სახელმწიფოში, სანამ მოზარდს თავისუფლების აღკვეთას მიუსჯიან არსებობს რამდენიმე სახის ალტერნატიული სასჯელი: ბავშვისთვის აღმზრდელის დანიშვნა, რომელიც მშობლებს დაეხმარება მისი აღზრდის პროცესში; მოზარდისთვის პერსონალური ხელმძღვანელის დანიშვნა, რაც მას ეხმარება ცხოვრების ყველა სფეროში პრობლემური საკითხის გადაწყვეტაში; ბავშვები, რომლებსაც აქვთ მიდრეკილება ნარკოტიკებისა თუ ალკოჰოლისკენ, გადიან აღმზრდელით თერაპიებს და ა.შ.⁴⁷ სასურველია საქართველოშიც დაინერგოს მსგავსი ტენდენციები. სახელმწიფოში რაც მეტი სამართლებრივი ბერკეტი იარსებებს იმისა, რომ ბიოლოგიურად და ფსიქოლოგიურად მოუმწიფებელ პირს აარიდოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, მით მეტად იქნება შესაძლებელი ბავშვთა უფლებების დაცვა ხელყოფისგან, რაც თავის მხრივ ხელს შეუწყობს სამართლებრივი წესრიგის შენარჩუნებას ქვეყანაში. სახელმწიფო უნდა ზრუნავდეს, მოზარდს შეუქმნას ჯანსაღი სოციალურ-სამართლებრივი გარემო, რომელიც ორიენტირებული იქნება მათი ზნეობრივად სწორი განვითარების პროცესზე. ასეთი განვითარების შესაძლებლობა სრულყოფილი იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბავშვის მიერ განხორციელებული ქმედება საწყის ეტაპზე არ შეფასდება დანაშაულის შემთხვევად და პენიტენციური დაწესებულებისგან შორს, განსხვავებულ ადგილზე მიეცემა საკითხის სწორად, რაციონალურად შეფასების შესაძლებლობა იმ სპეციალისტთა დახმარების პარალელურად, რომლებიც ინტენსიურად მუშაობენ ამგვარ პრობლემურ შემთხვევებზე.

⁴⁵ იმერლიშვილი ი., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება საქართველოში და საერთაშორისო სტანდარტები, კრებული: ადამიანის უფლებათა დაცვა და სახელმწიფოს დემოკრატიული ტრანსფორმაცია, კორკელია კ. (რედ.), თბ., 2020, 76, იხ. ციტირება: არასრულწლოვანთა სპეციალიზებული სასამართლოები, არასრულწლოვანთა მოსამართლეები ან მსგავსი ინსტიტუტები დაფუძნდა ევროპის შემდეგ ქვეყნებში: ავსტრია, ბელგია, ბულგარეთი, ხორვატია, კვიპროსი, ჩეხეთის რესპუბლიკა, ინგლისი/უელსი, საფრანგეთი, გერმანია, საბერძნეთი, უნგრეთი, ირლანდია, იტალია, კოსოვო, ნიდერლანდი, ჩრდილოეთ ირლანდია, პოლონეთი, პორტუგალია, შოტლანდია, სერბეთი, სლოვაკეთი, ესპანეთი და თურქეთი: *Gensing A., Jurisdiction and characteristics of Juvenile criminal procedure in Europe in: Dunkel, F., Grzywa, J., Horsfield, P., Pruin I. (Eds.), Juvenile Justice Systems in Europe, Vol.4, 2nd ed., Forum Verlag Godesberg: Monchenbladbach 2011, 1614.* სამხრეთ აზიის რეგიონში არასრულწლოვანთა განცალკევებული სასამართლო, არასრულწლოვანთა მოსამართლეები ან მსგავსი ინსტიტუტები სხვებს შორის დაფუძნებულია ავღანეთში [ავღანეთის არასრულწლოვანთა კოდექსი, 2005, სექცია 9], ინდოეთში [ინდოეთის არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების (ზრუნვისა და დაცვის) აქტი, 2000, სექციები 4 და 29], აფრიკაში არასრულწლოვანთა სპეციალიზებული სასამართლო, არასრულწლოვანთა მოსამართლეები ან მსგავსი ინსტიტუტები, მაგალითისათვის, დაფუძნებულია განაში [არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების აქტი, 2003 (ACT 653), ნაწილი II], კენიაში [აქტი ბავშვების შესახებ 2001, ნაწილი VI, სამხრეთ აფრიკაში [ბავშვთა მართლმსაჯულების აქტი, 2008], თავი 9, სექცია 63-67.

⁴⁶ *McDiarmid C. in: Don Cipriani D., Children's Rights and the Minimum Age of Criminal Responsibility, Social & Legal Studies, Vol.21, №1, 2012, 150.*

⁴⁷ *მიქანაძე გ., შალიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, მე-2 გამოც., თბ., 2016, 122.*

4. დასკვნა

როდესაც კანონში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის განსაზღვრა ხდება, კანონმდებელმა არ უნდა დაივიწყოს ის ფაქტი, რომ აღნიშნული საკითხი განიხილოს ყოველთვის ბავშვთა უფლებათა დაცვის ქრილში. იგი მაქსიმალურად ორიენტირებული უნდა იყოს ინდივიდუალური მიდგომის სტანდარტებზე. მოზარდს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა სათანადოდ მოემზადოს ზრდასრულთა უფლებების და პასუხისმგებლობის აღებისთვის.⁴⁸ უპრიანია, ამ პროცესს კანონმდებელი ხელს უწყობდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის გონივრული ზღვრის დადგენით.

იმისათვის, რომ კანონმდებელმა შეარჩიოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის ლოგიკური ასაკობრივი ზღვარი, პირველ რიგში, მან აუცილებლად უნდა მიიღოს მხედველობაში ის სოციალურ-ეკონომიკური პირობები, სადაც მოზარდს უნევს აღზრდის პროცესი. ამასთან გასათვალისწინებელია ბავშვისთვის დამახასიათებელი ყველა ის ფსიქოლოგიურ-ფიზიოლოგიური ფაქტორი, რაც შემდგომში მის ზრდასრულ პიროვნებად ჩამოყალიბებას განაპირობებს.

როდესაც ქვეყანაში არსებობს მძიმე ეკონომიკური პირობები ან მოზარდს ცხოვრება უნევს ისეთ წრეში, სადაც ოჯახის წევრების ან სამეგობრო წრის მხრიდან მუდმივ ფსიქოლოგიურ თუ ფიზიკურ ძალადობას განიცდის, როგორც პირველ, ასევე მეორე შემთხვევაში, არსებობს ძალიან დიდი რისკი იმისა, რომ იგი მომავალში დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენისკენ მიდრეკილ ზრდასრულ პირად ჩამოყალიბდეს. მძიმე სოციალური პირობების ფონზე, ასეთი ბავშვის კანონის საფუძველზე დასჯა და სისხლისსამართლებრივი კანონით გათვალისწინებული სასჯელის აღსრულება ვერ იქნება ეფექტური. არასრულწლოვნისთვის სამართლიანი სასჯელი მხოლოდ ისაა, რომელიც დასჯის მაგივრად მის აღზრდას ემსახურება.⁴⁹ სწორედ ამიტომ, ქვეყანაში უნდა არსებობდეს რაც შეიძლება მეტი ბავშვთა სოციალურ-სამართლებრივი დაცვის დაწესებულება, რათა მოხდეს მათი საუკეთესო ინტერესების დაცვა და ამასთან საზოგადოებრივი მართლწესრიგის შენარჩუნება. ამ კუთხით, სახელმწიფო ვალდებულია მასზე დაკისრებული პოზიტიური ვალდებულება ჯეროვნად შეასრულოს.

სოციალურ-სამართლებრივი დაცვის დაწესებულებათა უპირველესი მიზანი უნდა იყოს, რომ არასრულწლოვანმა სწორად და რაციონალურად შეძლოს მის მიერ განხორციელებული დანაშაულებრივი ქმედების შეფასება, იზრუნოს მისი განმეორებით ჩადენის შესაძლებლობის აღმოფხვრაზე. ასეთი საშიშროების დადგომის ალბათობა შემცირდება მაშინ, როცა ბავშვთა უფლებათა დაცვის დაწესებულებები იზრუნებს არასრულწლოვანთა სამომავლო დასაქმებაზე. რეაბილიტაციის პროცესი წარმატებით დასრულდებულად ჩაითვლება მაშინ, როდესაც მოზარდს ჩამოუყალიბდება სხვა ადამიანთა უფლებების მიმართ პატივისცემის გრძნობა და გახდება პასუხისმგებელი პირი.

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის გონივრული ზღვრის დადგენისთვის, სოციალურ ფაქტორებთან ერთად, კანონმდებელმა მხედველობაში უნდა მიიღოს მოზარდის ფიზიოლოგიურ-ფსიქოლოგიური მახასიათებლები. როგორც ზემოთ აღინიშნა, ვინაი-

⁴⁸ Herring J., The Age of Criminal Responsibility and the Age of Consent: Should They Be Any Different, Northern Ireland Legal Quarterly, Vol.67, №3, 2016, 344.

⁴⁹ გამყრელიძე ო., სასჯელი სამართლიანი და სასჯელი უსამართლო, ჟურნ. „ცხოვრება და კანონი“, №1 (22), 2016, 5.

დან 16 წლამდე პირთა ორგანიზმში მიმდინარე კარდინალური ცვლილებების ფონზე განსაკუთრებით გამძაფრებულია მათში ემოციურობა, იმპულსურობა, გულგრილობა, უპრიანია, მითითებულ ასაკამდე კანონმდებელმა ასეთი ბავშვები არ აქციოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისუნარიან სუბიექტად.

როდესაც პირისთვის ხდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება, იგულისხმება, რომ იგი ანგარიშვალდებულია თავის მიერ განხორციელებულ ქმედებაზე და სასჯელის აღსრულებისთვის შესაფერისი კანდიდატია. 16 წლამდე ბავშვი ფიზიოლოგიურ-ფსიქოლოგიური მონაცემებისა და ზემოაღნიშნული მსჯელობის გათვალისწინებით, ვერ ჩაითვლება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისუნარიან სუბიექტად და სასჯელის აღსრულებისთვის შესაბამისი კანდიდატად. თუ ამ ასაკის პირი ჩაიდენს დანაშაულებრივ ქმედებას, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს ალტერნატიული დამხმარე სისტემის, სარეაბილიტაციო ინსტიტუტების გამოყენება, რომელიც მოზარდს დაეხმარება მის მიერ განხორციელებული ქმედების სწორად შეფასებაში. ამ პროცესს კი ხელოვნურად ხელი არ უნდა შეუშალოს კანონმდებლის მიერ დადგენილმა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაბალმა ზღვარმა.

ამგვარად, მოზარდის ფიზიოლოგიურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორების და სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გათვალისწინებით, კანონმდებელს მართებს ზემოაღნიშნული რეკომენდაციების მხედველობაში მიღება, რაც გულისხმობს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკის გაზრდას 16 წლამდე. აღნიშნული ნაბიჯით სახელმწიფო სრულყოფილად დაიცავს მისთვის დაკისრებულ პოზიტიურ ვალდებულებას, რაც გამოიხატება ბავშვთა უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტებით აღიარებული პრინციპების ჯეროვან შესრულებაში.

ბიბლიოგრაფია:

1. ბავშვის უფლებათა კოდექსი, 27/09/2019.
2. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 23/02/2019.
3. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, 12/06/2015.
4. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 04/07/2007.
5. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 01/06/2000.
6. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსი, 30/12/1960.
7. ბავშვთა უფლებათა კონვენცია, 20/11/1989.
8. გაეროს მინიმალური სტანდარტული წესები არასრულწლოვანთა მიმართ მართლმსაჯულების განხორციელების შესახებ (პეკინის წესები), 29/11/1985.
9. ანდლულაძე თ., ასოციალური ქცევის გავლენა არასრულწლოვან სამართალდამრღვევთა მოტივაციური სტრუქტურის ფორმირებაზე, კრებულში: არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივი ქცევის პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური საკითხები, თბ., 1983, 5.
10. ბერკი ლ., ბავშვის განვითარება, ილია ჭავჭავაძის სახელობის უნივერსიტეტი (მთარგმნელი), ნაპოლიტანო ლ. (რედ.), მე-7 გამოც., თბ., 2010, 13.
11. გამყრელიძე ო., სასჯელი სამართლიანი და სასჯელი უსამართლო, ჟურნ. „ცხოვრება და კანონი“, №1 (22), 2016, 5.
12. გიორგიძე ა., არასრულწლოვანთა სასჯელის მიზანი (რა მიზანს ემსახურება სასჯელი?), კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, ლეკვეიშვილი მ., შალიკაშვილი მ., (რედ.), თბ., 2011, 79, 80.

13. გობენია ფ., არასრულწლოვან დამნაშავეთა სოციალური პრესტიჟის მოთხოვნების განვითარების ფსიქოლოგიური თავისებურებანი, კრებულში: არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივი ქცევის პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური საკითხები, თბ., 1983, 51.
14. ვაიდკუნი უ., სასჯელის მიზნები, ასაკთან დაკავშირებული საკითხები, განცალკევება და სპეციალიზაცია, თბ., 2013.
15. ივანიძე მ., არასრულწლოვანთა მიმართ სასჯელის გამოყენების სასამართლო პრაქტიკა, კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, ლეკვეიშვილი მ., შალიკაშვილი მ. (რედ.), თბ., 2011, 158, 159, 161.
16. იმერლიშვილი ი., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება საქართველოში და საერთაშორისო სტანდარტები, კრებულში: ადამიანის უფლებათა დაცვა და სახელმწიფოს დემოკრატიული ტრანსფორმაცია, კორკელია კ. (რედ.), თბილისი, 2020, 76.
17. მელიქიშვილი მ., მორალური განვითარების თეორია, თბ., 2012, 5, 10.
18. მიქანაძე გ., შალიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, მე-2 გამოც., თბ., 2016, 13, 16, 22, 23, 25, 120, 121, 122.
19. შალიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების სახეები, კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, ლეკვეიშვილი მ., შალიკაშვილი მ. (რედ.), თბ., 2011, 101.
20. შალიკაშვილი მ., გიორგიძე ა., არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის კრიმინოლოგიური თავისებურებები, კრებულში: არასრულწლოვანთა სასჯელისა და აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების პრობლემები, ლეკვეიშვილი მ., შალიკაშვილი მ. (რედ.), თბ., 2011, 15, 16, 17, 18.
21. შალიკაშვილი მ., მიქანაძე გ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების თავისებურებანი: არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კრიმინოლოგიური, სისხლისსამართლებრივი, პენიტენციური და საერთაშორისო სამართლებრივი საფუძვლები, თბ., 2011, 15.
22. ჩიგოგიძე ქ., არასრულწლოვან დამნაშავეთა ემოციურ-აფექტური სფეროს თავისებურებები, ჟურნ. „მაცნე“, №1, 2003, 127, 130.
23. ჭანტურია ლ., ოჯახის ფაქტორი არასრულწლოვნის სამართლებრივი აღზრდისა და მართლშეგნების ამალღებისთვის, ჟურნ. „სისხლის სამართლის აქტუალური საკითხები“, №1, 2017, 143, 147.
24. ჯაფარიძე თ., მოზარდის მიერ დანაშაულის ჩადენის გამომწვევი მიზეზები, მისი კრიმინოლოგიური ასპექტები და გასათარებელი პრევენციული ღონისძიებები, ჟურნ. „სამართალი და მსოფლიო“, №9, 2018, 119.
25. ჰამილტონი ქ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკანონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო მითითებები, გაეროს ბავშვთა ფონდი (მთარგმნელი), თბილისი, 2013, 21.
26. Herring J., The Age of Criminal Responsibility and the Age of Consent: Should They Be Any Different, Northern Ireland Legal Quarterly, Vol.67, №3, 2016, 344, 345, 346.
27. Mcdiarmid C., After the Age of Criminal Responsibility: A Defence for Children Who Offend, Northern Ireland Legal Quarterly, Vol. 67, №3, 2016, 329, 331.
28. Mcdiarmid C. in: Cipriani D., Children's Rights and the Minimum Age of Criminal Responsibility, Social & Legal Studies, Vol.21, №1, 2012, 150.
29. Mcdiarmid C., An Age of Complexity: Children and Criminal Responsibility in Law, 2013, 148.
30. Rice G., Thomas T., James Bulger A Matter of Public Interest, International Journal of Children's Rights, Vol.21, №1, 2013, 7.
31. <<https://www.ombudsman.ge/geo/bavshvis-uflebebis-tsentrishesakheb>> [22.07.2023].